

# СПЕЦІАЛЬНА ТА ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ І ЗА КОРДОНОМ

УДК 376.011.3-057(082)(477)  
DOI 10.25128/2415-3605.19.2.5

НИНА КРАВЕЦЬ

orcid. org 0000-0002-1423-8533

kravez2015@gmail.com

кандидат педагогічних наук, доцент

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова  
м. Київ, вул. Пирогова, 9

## ІДЕЇ В. М. СИНЬОВА ПРО КОРЕКЦІЮ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ В УЧНІВ ДОПОМІЖНОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

*Розглянуто питання теоретико-методичні погляди відомого українського вченого в галузі корекційної педагогіки, академіка НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Віктора Миколайовича Синьова щодо розумового розвитку та корекції інтелектуальних порушень в учнів допоміжної школи. Головним завданням роботи допоміжної школи вченим визначено педагогічну корекцію інтелектуальних порушень у школярів. У його теоретико-методичних роботах особливу увагу приділено питанням розумового розвитку учнів. Насамперед вчений виділив і детально охарактеризував основні напрями такої роботи з актуалізацією уваги на основних завданнях допоміжної школи: розумовий розвиток учнів і корекція його порушень, що дало змогу вченому з глибоко наукових позицій розглянути питання корекції інтелектуальних порушень у школярів. Детально проаналізувавши можливості уроків географії в допоміжній школі стосовно розвитку логічного мислення в учнів, особливу увагу В. М. Синьов приділив формуванню в них причинно-наслідкових зв'язків як основи оволодіння знаннями й уміннями не лише на уроках географії, а й у процесі вивчення інших предметів. Вчений довів, що ефективність педагогічної корекції на уроках географії залежить від врахування стану розумового розвитку дітей, властивих їм індивідуально-типологічних особливостей, дотримання індивідуального підходу та виховання інтересу до уроків географії. Такий підхід забезпечить виконання допоміжною школою основного завдання щодо роботи з учнями з інтелектуальними порушеннями. З огляду на це визначено загальнодидактичні та спеціальні аспекти наукової творчості В. М. Синьова, зроблено висновки щодо оцінки його наукового внеску в теорію і практику корекційного навчання учнів з інтелектуальними порушеннями загалом і навчання географії зокрема.*

**Ключові слова:** В. М. Синьов, учні з інтелектуальними порушеннями, допоміжна школа, педагогічна корекція, інтелектуальні порушення, причинно-наслідкові зв'язки, логічне мислення, урок географії.

НИНА КРАВЕЦЬ

кандидат педагогических наук, доцент

Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова,  
г. Киев, ул. Пирогова, 9

## ИДЕИ В. Н. СИНЕВА О КОРРЕКЦИИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ НАРУШЕНИЙ В УЧАЩИХСЯ ВСПОМОГАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ

*Проанализированы теоретико-методические взгляды известного украинского ученого в области коррекционной педагогики, академика НАПН Украины, доктора педагогических наук, профессора Виктора Николаевича Синьова на умственное развитие и коррекцию интеллектуальных нарушений в учащихся вспомогательной школы. Педагогическую коррекцию интеллектуальных нарушений в учащихся ученый выделил как главную задачу вспомогательной школы. В его научно-методических трудах особое внимание уделено вопросам умственного развития учеников. С этой целью В. Н. Синев выделил и*

детально охарактеризовал основные направления коррекционно-развивающей работы во вспомогательной школе, акцентируя внимание на главных задачах: умственное развитие и коррекция его нарушений в учеников. Ученым всесторонне с глубоко научных позиций рассмотрены вопросы коррекции интеллектуальных нарушений в учащихся вспомогательной школы. Детально проанализировав возможности уроков географии на предмет развития логического мышления у школьников, ученый главное внимание уделил формированию в учеников причинно-следственных связей как основы овладения знаниями и умениями не только на уроках географии, но и при изучении других предметов. Относительно уроков географии он доказал, что эффективность педагогической коррекции на уроках географии зависит от учета состояния умственного развития школьников, присущих им индивидуально-типологических особенностей, соблюдения индивидуального подхода и воспитания интереса к урокам географии. Такой подход обеспечит выполнение вспомогательной школой главной задачи: умственное развитие школьников и коррекция присущих им интеллектуальных нарушений. Учитывая это, нами проанализированы общедидактические и специальные аспекты в его творчестве, касающиеся педагогической коррекции, сделаны выводы относительно научного вклада В. Н. Синева в теорию и практику коррекционного обучения учащихся с интеллектуальными нарушениями вообще и обучения географии в частности.

**Ключевые слова:** В. Н. Синев, ученики с интеллектуальными нарушениями, вспомогательная школа, педагогическая коррекция, интеллектуальные нарушения, причинно-следственные связи, логическое мышление, урок географии.

NINA KRAVETS

PhD (Pedagogy) Associate Professor  
Dragomanov National Pedagogical University,  
Kyiv, 9 Pyrohova St.

### THE IDEAS OF V. N. SINYOV ABOUT CORRECTION OF INTELLECTUAL DISABILITIES OF SPECIAL EDUCATION SCHOOLS STUDENTS IN GEOGRAPHY LESSONS

*On the basis of historical experience V. Sinyov clearly explained the main purpose of special education schools: pedagogical correction of intellectual disabilities inherent to intellectually disabled students in order to develop their mental activity and social integration. Pedagogical correction of students' intellectual disabilities is recognized as the main task of special education schools. V. Sinyov's research is focused on special education students' intellectual development. Firstly, the researcher identified and thoroughly characterized the principal directions of such work accentuating main tasks of special education schools such as students' intellectual development and correction of disabilities, which enabled him, using solid scientific base, address the problem of students' intellectual disabilities correction. Having analysed the potential of geography lessons for development of students' logical thinking, V. Sinyov directed his research efforts into forming their cause-and-effect relationships as a base for acquiring new knowledge and skills not only in geography lessons but in the process of learning other subjects. The researcher has shown that cause-and-effect relationships in intellectually disabled children are created with considerable difficulty due to the weakening of the locking function of the cortex, which causes the slowness and instability of conditional relationships. He highlighted the stages of bringing students to discover cause-and-effect relationships. Considering the peculiarities of corrective work in geography lessons, he advised to create clear and adequate concepts for students, to use instructional techniques that provide the ability to disclose cause and effect creating situations in which the student may understand that he answered incorrectly and realize a contradiction between thought and reality. The researcher singled out the correctional orientation of teaching and upbringing of students of the senior classes of the special education schools as the most actual task of the methodology, proved the corrective influence of teaching on the course of the students' development. The pedagogical correction is realized due to correction functions, techniques of educational process in special education schools, the essence of which lies in the systematic influence on the content, activity, personal components of the intellectual development of students on the basis of activation and formation of their logical thinking. The researcher considers the ability to understand as the main indicator of the intellectual development of the students of special education schools and allocates the index of the students' understanding of the educational material: the ability to think up and ask questions. V. Sinyov considers the educational integration of persons with disabilities in intellectual and physical development as an important direction of the modern special education research and practice, points out the pedagogy of educational integration. At the same time, he indicates the condition of successful self-realization and socialization in society: the greatest possible independence and readiness for personal and socially significant activity.*

*Keywords:* V. N. Sinev, intellectually disabled students, special education school, pedagogical correction, intellectual disabilities, cause-and-effect relationships, logical thinking, geography lesson.

Освіта займає одне з провідних місць у складному й багатогранному процесі розбудови незалежної України. Як частина європейської освіти, національна шкільна освіта, включаючи корекційну, переживає глибинні зміни, що відображено у концепції Нової української школи. З огляду на це заслуговує на увагу аналіз теоретико-методичних робіт з корекційної педагогіки для використання їхніх висновків в сучасній корекційній освіті, зокрема праць відомого вченого не лише в Україні, а й за її межами, академіка, доктора педагогічних наук, професора, фахівця в галузі корекційної педагогіки та спеціальної психології В. М. Синьова.

**Мета статті** – проаналізувати погляди В. М. Синьова на корекцію інтелектуальних порушень в учнів допоміжної школи на уроках географії.

Аналізуючи особливості засвоєння учнями допоміжної школи навчального матеріалу на уроках географії, вчений доводить необхідність інтенсифікації розумової діяльності школярів і констатує, що сутність активізації навчального процесу полягає в підвищенні активності учнів у процесі їхньої пізнавальної діяльності, компонентом якої є мислення [3, с. 3]. Цінними для нас є визначені В. М. Синьовим основні напрями активізації: зв'язок матеріалу, що вивчається, з життям, практикою; систематичне проведення краєзнавчої роботи, навчальних екскурсій, спостережень за природою, погодою, працею людей; широке застосування методу бесіди; використання на уроках географії порівнянь географічних об'єктів і явищ; вдумливий добір і використання наочності, дидактичних ігор, які зацікавлюють учнів; поєднання фронтальної роботи з індивідуальною. Основний напрям роботи у вирішенні проблеми активізації мислення учнів у процесі вивчення географічного матеріалу – значне збільшення питомої ваги роботи над розкриттям причинно-наслідкових зв'язків у географічному матеріалі [3, с. 5]. Питання активізації розумової діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями не втратили своєї актуальності й у наш час.

Заслуговує уваги запропонована В. М. Синьовим методика роботи з підведення учнів з інтелектуальними порушеннями до розкриття причинно-наслідкових зв'язків [3, с. 13–14]. На думку вченого, для цього потрібно: 1) усвідомити завдання; 2) активізувати уявлення про об'єкти і явища, між якими потрібно встановити причинно-наслідкові зв'язки; 3) визначити найбільш істотні для цих зв'язків властивості і якості, абстрагування їх від інших неістотних властивостей, остаточно пов'язати між собою виділені й абстраговані істотні для зв'язку властивості і якості як причину і наслідок (розумова операція синтезу) [3, с. 20–21]. З цією метою варто широко використовувати прийом порівняння явища в різних ситуаціях: порівняння за розбіжностями; порівняння за схожістю. Водночас автор звертає увагу на проблемні ситуації, умовою яких стає виникнення певної суперечності, що треба розв'язати, активізується мислення, створюючи дієвий стан мозку [3, с. 26–27]. Як засіб підвищення розумової активності учнів на уроках не лише географії, а й інших предметів, наприклад літератури, вчений розглядає бесіду. Особливу увагу він приділяє вступній бесіді, яка «допомагає правильно підготувати учнів до сприймання нових знань, встановлення асоціацій між новими знаннями і тими, що вже є в учнів. Бесіда і евристичний метод навчання підводять учнів до самостійних «відкриттів», спираючись на наявний запас знань учнів» [3, с. 36–37].

У своїй кандидатській дисертації В. М. Синьов узагальнює результати власних досліджень з питань оволодіння учнями причинно-наслідковими зв'язками на уроках географії. Насамперед він вказує на реалізацію принципу свідомості та активності у навчанні географії, щоб домогтися формування в учнів правильних, чітких уявлень і понять. Вирішення цього питання вчений вбачає у такій організації навчального процесу, за якої максимально активізується розумова діяльність школярів. Важливим аспектом вивчення географії у допоміжній школі виділяє розуміння учнями причинно-наслідкових зв'язків між явищами природи та визначення педагогічних умов, що можуть сприяти підвищенню корекційного ефекту у процесі вивчення цього матеріалу [6].

На основі історичного досвіду В. М. Синьов чітко обґрунтовує основне завдання допоміжної школи: педагогічна корекція притаманних учням інтелектуальних порушень з метою розвитку розумової діяльності та соціальної інтеграції школярів. Ідея поєднання теоретичних знань і практичних умінь для корекції розумової діяльності учнів відображена у теоретико-методичних роботах вченого. Розумовий розвиток учнів він вбачає у корекційній

роботі, визначивши основний принцип роботи допоміжної школи: корекційний вплив на хід розвитку учнів в процесі їхнього навчання, значення якого й донині актуальне. Провідну роль педагог відводить розвитку логічного мислення, яке розглядає як зв'язок думок, що дає можливість дійти правильного висновку внаслідок міркувань та робить думки, виражені в матеріальній мовній формі, зрозумілішими і переконливішими для інших людей [5, с. 5]. Вчений пропонує прийоми розвитку самостійного мислення у процесі роботи учнів над причинно-наслідковими зв'язками у навчальному матеріалі, пояснивши їхнє значення: розкриття внутрішніх суттєвих зв'язків між явищами об'єктивної дійсності завдяки участі таких мисленневих операцій, як порівняння, синтез, узагальнення, абстрагування, оскільки причинно-наслідкові зв'язки сприяють розвитку логічного мислення. Водночас констатує, що причинно-наслідкові зв'язки у дітей з інтелектуальними порушеннями утворюються зі значними труднощами, оскільки характерною рисою діяльності кори головного мозку вказаної категорії школярів є послаблення замикаючих функцій кори, що зумовлює повільність і нестійкість утворення умовних зв'язків, ніж у дітей з типовим розвитком. Чим складніший зв'язок, тим повільніше він утворюється. [5, с. 7, 9].

Для розвитку самостійного мислення В. М. Синьов пропонує організувати спільну роботу вчителя та учня над розв'язанням відповіді задачі. З цією метою учитель використовує систему педагогічних прийомів, підводячи учнів до більш чи менш самостійного розкриття причинно-наслідкових зв'язків: 1) виправлення помилкових і доповнення неповних відповідей учнів; 2) безпосереднє підведення учнів до кінцевої правильної відповіді; 3) прийом встановлення реальної послідовності явищ [5, с. 31–32].

Заслужують уваги визначені В. М. Синьовим етапи підведення учнів до розкриття причинно-наслідкових зв'язків. На першому етапі пропонуються спеціальні запитання, спрямовані на аналіз наслідкового явища і виокремлення з нього риси чи властивості, суттєвої для їхнього причинного зв'язку. На другому етапі проводиться аналіз причинного явища, умов, в яких відбувається наслідок, щоб вичленили з цих умов суттєву для даного об'єкта рису як необхідну для його розкриття. Самостійні «відкриття» викликають інтерес, створюють «внутрішні значення», що важливо для розвитку пізнавального інтересу школярів, зважаючи на стан їхньої емоційно сфери. Також активізується, коригується і розвивається логічне мислення [5, с. 39–41].

Як умову корекції розумової діяльності учнів В. М. Синьов визначає різноманітність у вивченні й повторенні навчального матеріалу. Для внесення різноманітності пропонує застосовувати прийом, який містить логічні причинно-наслідкові відношення: встановлення двонапрямкових зв'язків між компонентами, що входять у такі відношення. Використання його як засобу підвищення свідомого засвоєння знань учнями і розвитку логічного мислення має посісти значне місце в їхньому навчанні [5, с. 43].

В. М. Синьов глибоко переконаний, що один з найважливіших аспектів розвитку логічного причинного мислення в учнів з інтелектуальними порушеннями – це корекція та удосконалення індуктивних і дедуктивних умовисновків, тобто розвиток уміння узагальнювати причини однорідних явищ, виходячи з безпосередньо даних фактів загальної закономірності, з одного боку, і з другого – з уміння використовувати ці загальні закони і правила для пояснення нових явищ цього самого типу [5, с. 46]. Узагальнення причинних зв'язків є складним видом розумової діяльності для учнів з інтелектуальними порушеннями. Складна мисленнева робота вимагає ефективної педагогічної допомоги учням – введення в навчальний процес завдань для виведення загальних законів, правил з ряду часткових фактів, прикладів. Систематичні вправи над виконанням таких завдань допоможуть учителям перевести можливості учнів із зони найближчого розвитку до рівня актуального, що забезпечить їхній розумовий розвиток [5, с. 49].

Неабияке значення для педагогічної корекції вчений відводив урокам географії, вказуючи, що вивчення географії передбачає активне функціонування таких важливих психічних процесів, як уява, мислення, мовлення, пам'ять. Формування в учнів географічних понять і зв'язків між ними, вирішення географічних задач вимагає активної розумової діяльності. Поступовий перехід від конкретно-образної та натурально-наочної до символічної наочності розвиває абстрактне мислення, тому важливо підводити школярів до узагальнень шляхом використання індуктивного й дедуктивного методів навчання. Першочерговим у розвитку мислення автор вважає пізнання детермінованості географічних явищ і об'єктів.

Головним у системі корекційно-розвиткового навчання визначає правильно організовану роботу з вивчення причинно-наслідкових відношень географічного характеру, що сприяє реалізації у викладанні навчального предмета таких важливих дидактичних принципів, як науковість, свідомість і міцність засвоєння знань; привчає учнів мислити, доводити, робити «відкриття» [9, с. 7, 9].

Для досягнення корекційної мети зі створення в учнів чітких і адекватних географічних уявлень вчений радить дотримуватися спеціальних методичних умов: виявлення особливих знань учнів про об'єкт, що вивчається, особливостей їхніх безпосередніх чуттєвих вражень; використання різноманітного наочного матеріалу з перевагою натуральної наочності; проведення географічних екскурсій; використання екранних засобів навчання, географічних карт, географічних оповідань описового характеру [9, с. 10]. Щоб сформувати у школярів уміння розкривати причинно-наслідкові залежності

В. М. Синьов пропонує використовувати дві групи методичних прийомів.

Прийоми першої групи вимагають створення ситуацій, в яких учень сам може зрозуміти, що він відповів неправильно, і це дисциплінує розумову діяльність, сприяє більш правильному мовленнєвому оформленню умовисновків. Корекційна роль учителя полягає в недопущенні відповідей-тавтологій, неточних описів та повторення запитання. [9, с. 40]. Друга група прийомів характеризується створенням протиріччя між висловленою учнем думкою та реальністю. Прийоми другої групи спрямовані на гальмування в свідомості школярів неправильно встановлених зв'язків, допомагають знайти правильну відповідь, підводять до встановлення причинно-наслідкових відношень для визначення головної причини. Корекційна робота вчителя в цьому випадку передбачає два етапи: 1) навчання учня самостійно визначати причину даного явища; 2) аналіз умов, які забезпечують наслідок для визначення його головної причини. На другому етапі школярам варто ставити запитання від наслідку до причини. «Встановленню двобічних зв'язків між компонентами причинно-наслідкових залежностей сприяє робота із зіставлення так званих схем зв'язків між ... явищами. Останні і є основним засобом систематизації знань учнів. Завдяки такій роботі явище розглядається у двох напрямках: як причина і як наслідок [9, с. 43].

Також вчений вказує на характерну особливість засвоєння географічних понять, яка полягає в тому, що узагальнення, зроблені самостійно учнями на основі сприймання зорового образу, часто мають випадковий та обмежений характер і тому або викривлено відображають дійсність, або виявляються занадто вузькими. Щоб скоригувати недолік, потрібно забезпечити різноманітний чуттєвий досвід дітей шляхом модифікації наочних посібників, на яких об'єкти, що вивчаються, показані з незмінністю основних суттєвих рис і з варіюванням другорядних, несуттєвих. Друга умова щодо процесу формування географічних понять: необхідна спеціальна робота зі створення учнями сукупності як суттєвих ознак, що визначають певне поняття, так і несуттєвих, які можуть бути і не властиві даним об'єктам, що визначаються цим поняттям. Для розвитку логічного мислення вчений радить використовувати завдання на відтворення знань, на порівняння, встановлення зв'язків, що виконуються без використання наочного матеріалу взагалі або за сприймання символічної наочної картини [9, с. 25, 27]. Самостійна робота учнів із знаходження причин і наслідків приносить їм задоволення, внутрішньо стимулює до пошукової пізнавальної діяльності, підвищує інтерес до вивчення географії [9, с. 35].

Розглядаючи психологічні питання корекційної роботи на уроках географії, В. М. Синьов прийшов до висновку, що встановлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами цілеспрямованої діяльності пов'язане з недостатнім розумінням умов поставленого завдання і з усвідомлення кінцевого результату його вирішення, тобто того, до чого потрібно прагнути при виконанні завдання [8].

У 1988 р. В. М. Синьов захистив докторську дисертацію «Корекція інтелектуальних порушень в учнів допоміжної школи» [7]. Наукова новизна і теоретична значимість дослідження полягає в тому, що в ньому на основі системного підходу до аналізу особливостей інтелектуального розвитку учнів та визначенню особливих умов його корекції розроблено нову педагогічну концепцію реалізації корекційних функцій навчально-виховного процесу в допоміжній школі. Сутність запропонованої концепції полягає в системному корекційно-педагогічному впливі на змістові, діяльнісні, особистісні компоненти інтелектуального розвитку школярів на основі активізації та формуванні логічного мислення шляхом підвищення

осмислення, доцільності й самостійності виконання учнями різноманітних навчально-пізнавальних завдань, насамперед продуктивного характеру [7, с. 67]. Вчений переконливо довів специфіку основних компонентів інтелектуального розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями, вказав на її внутрішні (психофізіологічні) та зовнішні (педагогічні) детермінанти, запропонував шляхи і способи корекції інтелектуальних порушень.

Враховуючи системний підхід до аналізу психіки, В. Синьов визначив три основні напрями розумового виховання особистості: а) формування свідомої сторони свідомості учнів, тобто знань, що засвоюються на належному якісному рівні; 2) формування розуму як діяльності; 3) виховання особистісних якостей, що оптимізують розумову діяльність людини.

Причину різноманітних патофізіологічних порушень цілеспрямованої діяльності учнів допоміжної школи науковець вбачає у зниженому розумінні дітьми змісту власної діяльності та неусвідомленні предмета, який повинен бути цілеспрямовано досягнутим. Автор вказує на доцільність виокремлення корекційних цілей навчально-виховного процесу в узагальнено-педагогічному плані, оскільки конкретна розробка таких цілей стосовно окремих уроків з різних навчальних предметів – актуальне завдання окремих методів навчання в допоміжній школі [7, с. 276]. «Використання на уроках читання запропонованих В. М. Синьовим методів і прийомів корекції недоліків розумового розвитку учнів допоміжної школи сприятиме формуванню їхньої читацької діяльності та вихованню з них активних читачів» [2, с. 19].

Аналізуючи особливості сприймання навчального матеріалу учнями, В. М. Синьов узагальнює: діти повинні розуміти те, що вчать і що роблять, виділяти суттєве, засвоювати причинно-наслідкові зв'язки, оволодівати знаннями в єдності їхніх узагальнених і конкретних значень і вчитися їх використовувати [7, с. 309]. Здатність до розуміння вчений розглядає як основний показник інтелектуального розвитку учнів. Він переконливо шляхом тривалої експериментальної роботи доводить, що під впливом спеціально організованого навчання в учнів експериментальних класів підвищилися повнота, усвідомленість, міцність, динамічність засвоєної інформації, покращилися можливості її самостійного перенесення на виконання нових пізнавальних завдань. Діти, які пройшли експериментальне навчання, набагато краще засвоюють нову інформацію в однакових умовах її пропонування, що свідчить про розвиток у них здатності до розуміння, ніж в учнів контрольних класів. Водночас доводить, що показником якості розуміння учнями відповідного навчального матеріалу є уміння продумати і поставити запитання [7, с. 219].

Незнання і невміння здійснювати учнями різні види діяльності створює для них дефіцит успіху. Щоб допомогти побороти вказаний недолік, академік пропонує знайомити їх з алгоритмом діяльності, надаючи таку допомогу школярам, яка забезпечує приблизну самостійність, однак в процесі мисленнєвої діяльності, спрямованої на вирішення відповідного пізнавального завдання, тобто допомагає наблизитися до логічно обґрунтованого висновку, але без прямої підказки [7, с. 254].

Аналізуючи особливості інтелектуального розвитку учнів, учений звертає увагу на стан пізнавального інтересу в даній категорії школярів, вказуючи на властиву їм пізнавальну пасивність, яка проявляється в тім, що навіть старшокласники рідко звертаються із запитаннями, особливо спрямованими на збагачення власних знань про оточуючу дійсність. Це пов'язано, насамперед, із зниженням інтересу до сприймання інформації, а також з тим, що невихована звичка запитувати, із серйозними труднощами у формуванні запитань [7, с. 217].

В. М. Синьов доводить необхідність привчання учнів до колективної роботи, до спілкування та обміну думками на уроці не лише з учителем, а й з однокласниками, вказуючи на крещійно-розвиткову роль колективного вирішення дітьми пізнавальних завдань, за якої учитель є рівноправним членом «творчого колективу», об'єднаного однією метою пошуку істини на основі дискусії, спеціальних спрямованих ним стимулів, особливо на перших порах введення таких прийомів корекційної роботи. Мікроколективом, в якому здійснюється співробітництво у вирішенні пізнавальних завдань, розглядає пару «учитель – учень», але для педагогічної корекційно-виховної роботи вказує на розширення сфери інтелектуального співробітництва (пошук інформації, обговорення варіантів вирішення, аргументація висновків) між самими учнями [7, с. 304].

Цінними є погляди вченого на дуже складну і нову проблему для сучасної спеціальної освіти: проблему освітньої інтеграції дітей і дорослих з порушеннями психофізичного розвитку

– важливого та актуального напрямку сучасної спеціальної психолого-педагогічної науки і практики. Для педагогіки освітньої інтеграції, як і для загальної педагогіки, спільною є кінцева мета: забезпечення повноцінної соціалізації особистості, яка розвивається [4, с. 63]. Досягнути цього діти з психофізичними порушеннями можуть завдяки максимально можливій самостійності й готовності до особистісної та соціально значущої діяльності, що становить умову для самореалізації й соціалізації в суспільстві. Вона характеризується організацією та здійсненням педагогічного процесу учнів з різним рівнем розвитку пізнавальної діяльності, включаючи й дітей з помірними та важкими порушеннями розумового розвитку. Зважаючи на це, завданнями педагогіки освітньої інтеграції сукупно із загальною педагогікою є розробка та реалізація концепції особистісно орієнтованої освітньої інтеграції дітей з психофізичними порушеннями в масові загальноосвітні навчальні заклади; корекція притаманних учням порушень розумового розвитку; психолого-педагогічна підготовка батьків дітей з психофізичними порушеннями до активної участі в навчально-виховному процесі школи [4, с. 63–64, 66].

В. М. Синьов з наукових позицій розглянув застосування педагогічної корекції щодо учнів допоміжної школи. Він визначив і детально охарактеризував основні напрями такої роботи, концентруючи увагу на основному: розумовому розвитку і корекції інтелектуальних порушень в учнів. Вчений оцінив можливості уроків географії для здійснення педагогічної корекції притаманних учням допоміжної школи порушень розумового розвитку, виділивши методи й прийоми корекційно-розвиткової роботи, завдяки яким долаються такі порушення. Здатність до розуміння науковець розглядав як основний показник інтелектуального розвитку школярів, що забезпечується завдяки оволодінню ними причинно-наслідковими зв'язками у процесі роботи з навчальним матеріалом та належною організацією як колективної, так і самостійної праці учнів.

У перспективі плануємо простежити розвиток В. М. Синьовим ідей щодо особливостей соціальної інтеграції сучасних учнів з інтелектуальними порушеннями.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Коберник Г. Введение в специальность дефектология / Г. Н. Крберник, В. Н. Синев. – К.: Вища школа, 1984. – 142 с.
2. Кравець Н. П. Методичні ідеї В. М. Синьова і формування активного читача / Н. П. Кравець // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія: збірник наукових праць / відп. ред. В. М. Синьов. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 15. – С. 15–19.
3. Синьов В. М. Активізація розумової діяльності учнів допоміжної школи на уроках географії: методичний лист / В. М. Синьов. – К.: Рад. школа, 1967. – 40 с.
4. Синьов В. М. Освітня інтеграція учнів з інтелектуальними порушеннями: навчально-методичний посібник / В. М. Синьов, В. І. Бондар. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. – 398 с.
5. Синьов В. М. Розвиток розумової діяльності учнів допоміжної школи в процесі навчання: методичний посібник / В. М. Синьов. – К., 1972. – 52 с.
6. Синев В. Н. Изучение причинно-следственных связей на уроках географии во вспомогательной школе: автореф. дисс. ... канд. пед. наук:13.00.03 / В. Н. Синев. – М., 1968. – 16 с.
7. Синев В. Н. Коррекция интеллектуальных нарушений у учащихся вспомогательной школы: дисс. ... д-ра. пед. наук: 13.00.03 / В. Н. Синев. – М., 1988. – 359 с.
8. Синев В. Н. Психологические вопросы коррекционной работы на уроках географии / В. Н. Синев // Психологические проблемы коррекционной работы во вспомогательной школе / под ред. Ж. И. Шиф, В. Г. Петровой, Т. Н. Головиной. – М.: Педагогика, 1980. – С. 123–154.
9. Синев В. Н. Коррекционная работа на уроках географии и естествознания во вспомогательной школе / В. Н. Синев, Л. С. Стожок. – К.: Рад. школа, 1977. – 86 с.

#### REFERENCES

1. Kobernyk G. N., Sinyov V. N. Vvedenie v specialnost defektologiya [Introduction to Defectology]. K.: Vyshcha shkola, 1984. 142 s.
2. Kravets N. P. Metodychni idei V. M. Sinyova i formuvannia aktyvnogo chytacha [Methodological ideas of V.M. Sinyov and training of the active reader] // Naukovyj chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Seriya 19. Korekciyna pedagogika ta psihologiya: zbirnyk naukovykh prac / vidp. red. V. M. Sinyov. K.: NPU imeni M. P. Dragomanova, 2010. Vol. 15. PP. 15–19.

3. Sinyov V. M. Aktyvizacia rozumovoi dialnosti uchniv dopomizhnoi shkoly na urokax geografii: metodychnyj lyst. [Enhancing mental activity of students in geography lessons at special education school: a methodological letter]. K.: Rad. shkola, 1967. 40 p.
4. Sinyov V. M., Bondar V. I. Osvitnya integracia uchniv z intelektualnymy porushennyamy: navchalno-metodychnyj posibnyk [Educational integration of students with intellectual disabilities: a study guide]. K.: NPU imeni M. P. Dragomanova Publ., 2015. 398 p.
5. Sinyov V. M. Rozvytok rozumovoi dialnosti uchniv dopomizhnoi shkoly v procesi navchannia: metodychnyj posibnyk [Development of special education school students mental activity in the educational process]. K., 1972. 52 p.
6. Sinyov V. N. Izuchenie prychnno-sledstvennyh svyazej na urokax geografii vo vspomogatelnoj shkole: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.03 [Study of the cause-and-effect relationships in geography lessons at special education school]. M., 1968. 16 p.
7. Sinyov V. N. Korrekcia intelektualnykh narushenyj u uchashchysia vspomogatelnoj shkoly: dys. ... dok-ra. ped. nauk: 13 00 03 – specyalnaya pedagogyka [Correction of intellectual disabilities in special education school students]. M., 1988. 359 p.
8. Sinyov V. N. Psyhologicheskie voprosy korrekcyonnoj raboty na urokakh geografii [Psychological issues of correction work in geography lessons]. Psyhologicheski problemy korrekcyonnoj raboty vo vspomogatelnoj shkolie / pod red. Zh. Y. Shyf, V. G. Petrovoj, T. N. Golovynoj. M.: Pedagogika, 1980. PP. 123 – 154.
9. Sinyov V. N., Stozhok L. S. Korrekcionnaya rabota na urokakh geografii i estestvoznania vo vspomogatelnoj shkole [Correction work in geography and science lessons at special education schools]. K.: Rad. shkola, 1977. 86 p.

Стаття надійшла в редакцію 18.11.2019 р.

УДК: 37.018.54:784.1

DOI 10.25128/2415-3605.19.2.6

ТЕТЯНА КУЛАГА

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6116-7881>

mmemsh1@ukr.net

аспірантка

Мелітопольський державний педагогічний університет

ім. Б. Хмельницького

м. Мелітополь, вул. Гетьманська, 20

### ОРГАНІЗАЦІЯ ВОКАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ АНТРОПОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

*Розглянуто питання організації педагогічної взаємодії з учнями старших класів закладів позашкільної спеціалізованої музичної освіти з позицій антропоцентричної вокальної педагогіки. Означено дві основні проблеми вокальної роботи з вокалістами-естрадниками підліткового віку: зміни голосу, що виникають в учнів вокалістів старших класів і наявність різного роду шкідливих звичок в учнів, які розпочали навчання в цьому віці. Надано результати досліджень останніх років щодо особливостей психофізіологічних процесів пубертатного періоду. Відзначено фізіологічні трансформації голосових складок і конфігурації гортані від народження до закінчення перехідного періоду. Виокремлено два основні періоди зміни голосового апарату, які проявляються в короткочасному поліпшенні голосу в пред-мутаційний період і повної або часткової неможливості управляти своїм вокальним апаратом в активній фазі мутації. Окреслено особливості та відмінні риси перебігу мутації у хлопчиків і дівчаток. Висвітлено основні особливості психічних процесів пубертатного періоду з точки зору мислення та формування особистості підлітка. Дано деякі рекомендації щодо організації процесу навчання вокалістів-естрадників підліткового віку, які сьогодні не знайшли належної уваги серед вокальних педагогів. Наголошено на доцільності звернення уваги батьків до процесів, які відбуваються в організмі їх дитини.*

**Ключові слова:** антропоцентризм, психофізіологія, вокальна педагогіка, позашкільна спеціалізована музична освіта, підлітковий вік, мутація, естрадний вокал.